

4. ΝΕΩΤΕΡΑΙ ΣΚΑΦΙΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ ΕΝ Τῆ ΜΟΝῆ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ

Αἱ συνεχισθεῖσαι ἐφέτος ἔρευναι ἐν τῇ Μ. Καισαριανῆς ἀπέβλεπον εἰς πληρεστέραν ἀποκάλυψιν τῶν εὐρεθέντων πέρασι στοιχείων παλαιότερου οἰκοδομήματος καὶ ὑπογείου αἰθούσης.

Εἰκ. 1. Τὸ συγκρότημα τῶν ἀποκαλυφθέντων τοίχων Α καὶ Β.

Εἰκ. 2. Τὸ νότιον σκέλος τοῦ Β μετὰ τοῦ λουτροειδοῦς κοιλώματος.

1. Ἐκ τῶν ἐν ΠΑΕ 1949, σ. 45, εἰκ. 2, σημειουμένων τοίχων ὁ Α ἀπεκαλύφθη μέχρι τοῦ σημείου συναντήσεως μετὰ τὸ κτίριον Β, διαγράφων ἑλαφρὰν καμπύλην (εἰκ. 1). Ἐκ τοῦ Β τὸ ἀνατολικὸν σκέλος, τὸ ἔχον πᾶχος 0,95, ἀπεκαλύφθη βαῖνον μέχρι τοῦ ἀνατολικοῦ περιβόλου τῆς Μονῆς, ὅστις ἐδράζεται ἐπ' αὐτοῦ, ἐκεῖ δὲ κάμπτεται εἰς γωνίαν περίπου ὀρθὴν μετὰ κατεύθυνσιν ΝΑ. Ἐξω τοῦ περιβόλου μικρὸν μόνον τμήμα αὐτοῦ ἀπεκάλυψα, εὐρισκόμενον εἰς βάθος 5,50 μ. περίπου ὑπὸ τὸ κατὰστρωμα τῆς πλατείας, δεικνύον ὅτι τὸ κτιριακὸν αὐτὸ συγκρότημα ἐπεκτείνεται ὑπὸ τὴν σημερινὴν πλατεῖαν.

Τὸ νότιον σκέλος βαῖνον μετὰ ἑλαφρὰν καμπύλωσιν (εἰκ. 2) δὲν ἀπεκαλύφθη περαιτέρω, λόγῳ τῆς παρουσίας μεγάλης κυπαρίσσου καὶ νεωτάτης κτιστῆς κλίμακος, διεπιστώθη ὅμως ὅτι εἰς τὸ σημεῖον ὅπου τερματίζεται φέρει τμήμα κοιλώματος ἔχοντος σχῆμα λουτήρος, ἐπικαθημένου τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας τοῦ τοίχου. Τὸ κοίλωμα τοῦτο, διαστ.

0,47×0,60 μ. περίπου, εἶναι κατεσκευασμένον ἐξ ἀσβεστοῦχου μίγματος μετ' ἄμ-

μου λευκής, πάχους 0,07 μ. και συστάσεως μάλλον εὐθρύπτου. Τούτου ή παρουσία εις τὸ σημεῖον αὐτὸ δὲν ἐξηγεῖται εἰ μὴ μόνον ἐὰν δεχθῆ τις ὅτι ἀπετέλει στρώμα πηλοῦ διὰ νὰ δεχθῆ μέγαν λίθον, μετὰ τήν ἀφαίρεσιν τοῦ ὁποίου ἔμεινε μετὰ τὸ σχῆμα αὐτό. Δέον ὅμως νὰ παρατηρηθῆ ὅτι ή σύστασις τοῦ πηλοῦ τοῦ λοιποῦ τοῖχου εἶναι πολὺ πτωχοτέρα εις ἄμμον και ἄσβεστον.

Τὸ βόρειον σκέλος τοῦ Β ἀποκαλυφθὲν μέχρι τοῦ θεμελίου εις βάθος 3,20 μ. ἀπὸ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ τοῖχου (4 μ. ὑπὸ τὸ ἔδαφος) ήρευνήθη μέχρι τῆς συναντήσεώς του μετὰ τήν προέκτασιν τοῦ ἀναλημματικοῦ τοῖχου Δ (εἰκ. 3-5). Τοῦτο ἔχει πλάτος 0,90 μ. και ἐδράζεται εις βάθος 1,78 μ. ἐπὶ παχυτέρου και παλαιότερου πιθανῶς τοῖχου, πλάτους 1,20. Τὸ ἀνώτερον και στενότερον τμήμα τοῦ Β ἔχει πλαγιάσει (εἰκ. 3) εις ἐποχὴν ἐγκαταλείψεως και ἔρειπώσεως, τὸ δὲ κατώτερον και πλατύτερον, βαῖνον ἐν ἐλαφρᾷ καμπύλῃ, συναντᾶται μετὰ τὸν Δ εις τὰ θεμέλια (εἰκ. 4 και 5).

Τέλος ὁ τοῖχος Δ, ἀποκαλυφθὲς ἐν μέρει μόνον, χωρὶς νὰ διαφέρῃ οὐσιωδῶς κατὰ τήν τοιχοδομίαν τῶν λοιπῶν τοῖχων, παρουσιάζει τήν ἰδιομορφίαν ὅτι διαμορφώνει ἀγκῶνας, τῶν ὁποίων ή χρησιμότης δὲν δύναται ἀκόμη νὰ καθορισθῆ (εἰκ. 5, κάτω δεξιὰ).

2. Ἡ πέρουσιν ἀποκαλυφθεῖσα, ὑπόγειος αἴθουσα (ΠΑΕ 1949, σ. 45, εἰκ. 2, Γ) ἔξεκενώθη ἐφέτος τῆς γομώσεως αὐτῆς, ἥτις μικρὸν ἀπέιχε τῆς ὀρο-

Εἰκ. 3. Τὸ βόρειον σκέλος τοῦ Β ἀπὸ Βορρᾶ.

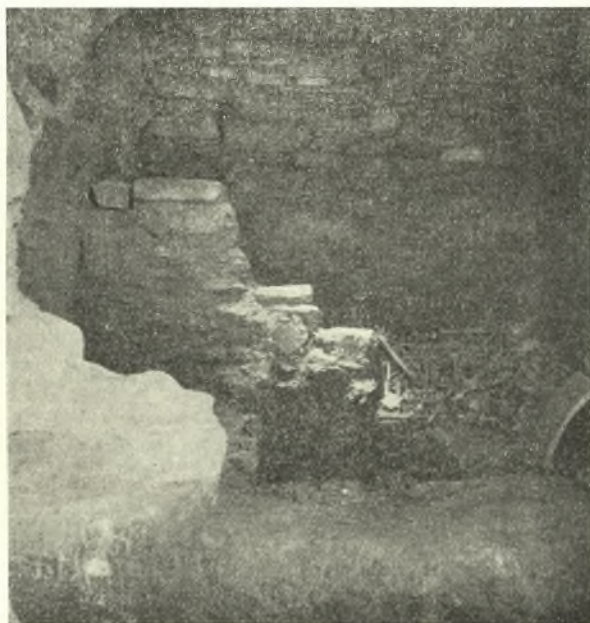

Εἰκ. 4. Τὸ βόρειον σκέλος τοῦ Β ἀπὸ Νότου, εις τὸ σημεῖον συναντήσεως μετὰ τὸν Δ.

Ἄγκων τοίχου Δ

Εἰκ. 5. Τὸ βόρειον σκέλος θεώμενον ἐκ τῶν ἄνω ἀπὸ Βορρᾶ,
εἰς τὸ σημεῖον συναντήσεως μετὸν Ἄ.

Εἰκ. 6. Ἡ ὑπόγειος αἴθουσα μετὰ τὴν ἐκκένωσίν της. Διακρίνονται ἀριστερὰ
τὸ ὑπόλειμμα παλαιοῦ τοίχου, εἰς τὸ βάθος ἡ κλίμαξ καὶ πρὸ αὐτῆς ὁ βόθρος.

φῆς (αὐτόθι, εἰκ. 5). Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ στρωματογραφία τῆς γομώσεως, ἣτις εἰς τὸ κατώτερον στρώμα, πάχους 0,50 μ. περίπου, μὲ πυκνὰ χρώματα, παρουσιάζει ἀραιὰ πήλινα βυζαντινὰ ἐγχάρακτα ὑπὸ τὴν ἐφυάλωσιν. Εἰς τὸ ἀμέσως ἀνώτερον, πάχους 0,30 μ., παρατηρεῖται ἀφθονία ἀσβέστου μὲ ἐξ ἴσου ἀραιὰ ἀνάλογα πήλινα. Καὶ εἰς τὰ δύο ταῦτα ἐπάλληλα στρώματα δὲν παρατηρήθησαν ὄστᾶ. Ἀκολουθεῖ λεπτὸν στρώμα (0,05-0,10 μ.) τέφρας καὶ μετ' αὐτὸ τὸ νεώτατον στρώμα περιέχον ἀφθονα ὄστᾶ καὶ παντοῖα ὕλικά, ἰδία ἀχρηστευμένων ὑαλίνων κανδηλῶν κλπ.

Κατὰ τὴν ἐκκένωσιν τῆς αἰθούσης ἀπεκαλύφθη παρὰ τὸν νότιον τοῖχον καὶ περίπου εἰς τὸ μέσον αὐτοῦ ἀκανόνιστος προεξοχή, πλάτους 1,50 μ. περίπου, μηχανομένη πρὸς τὰ κάτω καὶ προβάλλουσα οὕτω πρὸς τὸ κέντρον τῆς αἰθούσης (εἰκ. 6, ἀριστερά). Ἡ ἐκ μεγάλων λίθων ἀργολιθοδομη αὐτῆς εἶναι διάφορος τῶν τοίχων τῆς αἰθούσης, δὲν διαφέρει ὁμως τῆς τῶν ἐξωτερικῶς τοῦ ναοῦ εὐρεθέντων τοίχων καὶ ἰδία τοῦ Α. Ἡ θέσις αὐτῆς θὰ ἠδύνατο νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ἐρμηνείαν, ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ θεμελίου τῆς ἐν εἴδει ἐξέχοντος ψευδοτόξου ἀντηρίδος, ἣτις διακρίνει τὴν βορείαν ὄψιν τοῦ ναοῦ τῆς νοτίας. Ἐὰν ληφθῇ ὁμως ὑπ' ὄψιν ὅτι οἱ τοῖχοι τοῦ ναοῦ εἰς ἱκανὸν βάθος ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους προχωροῦν μὲ τὴν αὐτὴν ἄψογον πλινθοπερίκλειστον τοιχοδομίαν, καθίσταται πιθανώτερον ὅτι περὶ ὑπολείμματος τοῦ ἀρχαιοτέρου κτιρίου πρόκειται, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκουν καὶ οἱ προηγούμενως περιγραφέντες τοῖχοι.

Εἰς τὸ βάθος τῆς αἰθούσης εὐρέθῃ ἀμελῶς ἐκτισμένη κλίμαξ μετὰ τριῶν βαθμίδων ἀνίσου ὕψους (εἰκ. 6) ὀδηγοῦσα εἰς τὴν καταπακτὴν τοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ. Ἡ ἀνωτέρα βαθμὶς ἔχει ἐπιστρωθῆ ἐν μέρει διὰ πλακόσ, τοῦ ὑπολειπομένου κενοῦ συμπληρουμένου διὰ στενοῦ ἐπιθήματος διαχωριστικοῦ κιονίσκου, συνήθους τύπου παλαιοχριστιανικοῦ, μετ' ἐγγλύφου χρίσματος κατὰ τὴν στενὴν παρεῖαν.

Ἐρευνᾶ γενομένη εἰς τὸν δυτικὸν τοῖχον τῆς αἰθούσης πρὸς ἐξακρίβωσιν ἐνδεχομένης ὑπάρξεως συνεχομένου δωματίου ἀπέβῃ ἀκαρπος.

Παρὰ τὴν κατωτέραν βαθμίδα ἠνοίχθη μικρὸς ὀρθογώνιος βόθρος (1,25 × 0,90 μ.) ἀβαθῆς (0,25-0,35 μ.) ὀριζόμενος ὑπὸ τοιχίσκου καὶ περιέχων ὄστᾶ πολλῶν σκελετῶν ἀτάκτως ἐρριμμένα καὶ καλυπτόμενα ὑπὸ στρώματος ἀσβέστου.

Ἐντὸς τῆς αἰθούσης καὶ παρὰ τὴν εἴσοδον, εἰς βάθος 0,75 μ. περίπου κάτω τοῦ οὐδοῦ (εἰκ. 7) εὗρομεν σύστημα ἐκ τριῶν παραλλήλων τάφων συνεχομένων μὲν ἀλλὰ μὴ εὐρισκομένων ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου. Οἱ τάφοι οὗτοι ἔχουν σκαφῆ καθέτως πρὸς τὸν ἄξονα τῆς αἰθούσης, ὥστε οἱ νεκροὶ νὰ ἔχουν τὴν κεφαλὴν πρὸς βορρᾶν, εἶναι δὲ σαμμαροειδοῦς τύπου, ἔχοντες τὰς ἐπικλινεῖς πλευρὰς ἐκ μεγάλων κεράμων ἐλαφρῶς κυρτῶν (0,74 × 0,43 μ.,

πάχος 0,03 μ. περίπου) καὶ καλύπτονται κατὰ τὴν ράχιν διὰ καλυπτήρων κεράμων (εἰκ. 8), τῶν ὁποίων τὸ μεγαλύτερον τεμάχιον ἔχει διαστάσεις

Εἰκ. 7. Ἡ εἴσοδος τῆς ὑπογείου αἰθούσης.

Εἰκ. 8. Ὁ τρίτος σαμμεροειδῆς τάφος.

0,50 × 0,18 μ. Ἐκατέρωθεν τοῦ τάφου μικρὸν τοιχίον τὸ δὲ μεταξὺ τῶν ἐπικλινῶν πλευρῶν διάστημα πληροῦται ὑπὸ ἀσβεστοκονιάματος.

Οἱ τρεῖς τάφοι ἔχουν διαταχθῆ εἰς τρόπον ὥστε τὸ τοιχίον τοῦ ἑνὸς νὰ στηρίζεται ἐπὶ τῆς κεκλιμένης πλευρᾶς τοῦ ἐτέρου, ἢ κλιμακωτῆ! δὲ διάταξις αὕτη, δηλοῦσα ὅτι ὁ βαθύτερος τάφος εἶναι καὶ ὁ παλαιότερος, φαίνεται ὅτι προετιμήθη δι' οἰκονομίαν χώρου. Αἱ διαστάσεις τῶν τριῶν τάφων εἶναι ἄνισοι, 1,43 × 0,51 μ., 1,41 × 0,47 μ. καὶ 1,24 × 0,38 μ., τὸ ὕψος αὐτῶν εἶναι 0,30-0,35 μ. Ἡ κατασκευή των εἶναι μᾶλλον ἀμελής, μὲ τὸ ἔδαφος ἐστρωμένον δι' ἀνωμάλων χαλίκων! Ἐντὸς τῶν τάφων εὐρέθησαν, λόγῳ τῆς ὑγρασίας τοῦ ἐδάφους, ἐλάχιστα ὄστᾶ· οὕτω εἰς μὲν τὸν ἀνατολικώτερον εὐρέθη ἡ κεφαλὴ καὶ ἐλάχιστα ἄλλα τμήματα, εἰς τὸν μεσαῖον εὐρέθη πληρέστερος σκελετὸς ἄνευ κεφαλῆς ὅμως, ἥτις ὀπωσθήποτε ἔλειπε κατὰ τὸν ἐνταφιασμόν, διότι τὸ ἱερὸν ὄστον ἔκειτο εἰς ἀπόστασιν 0,92 μ. ἀπὸ τὴν κάτω πλευρὰν καὶ μόνον 0,49 μ. ἀπὸ τὴν ἄνω, παρὰ τὴν ὁποίαν εὐρέθησαν οἱ σπόνδυλοι τοῦ ἀχένου. Ὁ τρίτος τάφος, ὁ καὶ μικρότερος, δὲν περιεῖχεν οὐδὲ

ἕνός ὄστον, ἀλλ' οὐτε τέφραν, ὥστε εἶναι δύσκολον νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι περὶ καύσεως νεκροῦ πρόκειται. Πάντως ἐντὸς τῶν τριῶν αὐτῶν τάφων οὐδὲν

άντικείμενον έξ οίασδήποτε ύλης εύρέθη, τὸ ὁποῖον θὰ ἠδύνατο νὰ παράσχη άκριβεστέραν χρονολογικήν ένδειξιν.

Έυρήματα : Κατὰ τὰς σκαφὰς πρὸς άποκάλυψιν τῶν τοίχων καὶ τήν έκκένωσιν τῆς αἰθούσης ὀστοφυλακίου εύρέθησαν έκανὰ συντρίμματα κεραμουργημάτων. Έλάχιστα έλληνικά μελαμβαφή, ὀλιγώτερα ῥωμαϊκά με έκτυπον διάκοσμον, τὰ πλεῖστα δὲ εἶναι βυζαντινὰ τῶν τελευταίων χρόνων άνήκοντα κυρίως εἰς τὰς έξῆς κατηγορίας : α) μεθ' άπλοῦ έγχαράκτου γραμμικοῦ διακόσμου ὑπὸ τήν έφυάλωσιν, ἥτις εἶναι καστανή ἢ κιτρινωπή μετὰ κηλίδων πρασίνων καὶ καστανῶν, β) μετὰ μονοχρόου πρασίνου ἢ κιτρινωπῆς έφυσάλωσews, θραύσματα κυάθων ἢ μεγαλυτέρων άγγείων καὶ γ) μετὰ γραπτοῦ πρασίνου ἢ κυανοῦ ὑπὸ τήν έφυάλωσιν άπλοῦ διακόσμου. Τὰ συντρίμματα εἶναι μικρά, ὥστε δυσκόλως δύνανται τις νὰ σχηματίση πληρεστέραν άντίληψιν τοῦ διακόσμου καὶ τοῦ σχήματος τῶν άγγείων. Ὡς χρονολογική δὲ ένδειξις εἶναι μάλλον πενιχρά, διότι τὰ χῶματα ταῦτα έχουν κατὰ καιροὺς άναμοχλευθῆ, ὥστε νὰ εύρίσκωνται παρὰ τὰ βυζαντινὰ καὶ σινικῆς κεραμουργίας θραύσματα καὶ νομίσματα τοῦ Ὁθωνος.

Παρὰ τήν μὴ πλήρη άποκάλυψιν καὶ μέχρι πέρατος παρακολούθησιν τῶν μέχρι τοῦδε σημειωθέντων τοίχων, κατέστη διὰ τῆς έφετινῆς έρεύνης σαφὲς ὅτι πρόκειται περὶ σχετικῶς μεγάλου οἰκοδομήματος άκαθορίστου πρὸς τὸ παρὸν προορισμοῦ, πάντως ὄχι έκκλησιαστικοῦ, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζεται άπὸ τὸ μέγα πάχος τῶν τοίχων καὶ άπὸ τήν έλαφρῶς καμπύλην χάραξιν αὐτῶν. Τῆς εκτάσεως τοῦ κτιρίου ένδειξεις παρέχουν ἡ προέκτασις αὐτοῦ άφ' ένὸς ὑπὸ τήν άνατολικῶς τῆς μονῆς κειμένην μικράν πλατείαν καὶ άφ' έτέρου ὑπὸ τὸ καθολικὸν τῆς Μονῆς. Έξ άλλου, μελλοντική έρευνα πρέπει νὰ άναζητήση τήν σχέσηιν τοῦ συγκροτήματος τῶν εύρεθέντων τοίχων με τοὺς έξωτερικῶς τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς Μονῆς διαφανομένους χαμηλοὺς τοίχους παλαιοτέρου τῆς Μονῆς οἰκοδομήματος, οἱ ὁποῖοι δὲν έχουν σημειωθῆ μέχρι τοῦδε, οὔτε καὶ άποκαλυφθῆ.

Ὡς πρὸς τήν χρονολογικήν τοποθέτησιν τοῦ άποκαλυφθέντος κτιρίου τὰ δεδομένα εἶναι άκόμη άνεπαρκῆ, πάντως ἡ παρουσία άραιᾶς άσβέστου καὶ τινων ὀπτοπλίνθων εἰς τὸν πηλὸν άποτελοῦν ένδεικτικὰ ὄρια. Δυστυχῶς άφ' ένὸς μὲν ἡ διατήρησις τῶν τοίχων μόνον εἰς τὰ θεμέλια (βλ. ΠΑΕ 1949, σ. 47) άφ' έτέρου δὲ ἡ πτωχεία καὶ τὸ άνάμικτον τῶν εῤρημάτων οὐδόλως εύχεραίνουσι τήν άκριβεστέραν χρονολόγησιν.

Ἡ εύρεσις έν τῇ ύπογείῳ αἰθούσῃ τῶν τριῶν τάφων τύπου συνήθους κατὰ τήν υστεράν ρωμαϊκήν έποχήν (πρβ. ΠΑΕ 1949, σ. 148, εἰκ. 1-2) καὶ ὁ μετ' ὀστέων ρηχὸς βόθρος έπεβεβαίωσαν τὸν νεκρικὸν χαρακτῆρα τῆς αἰθούσης ταύτης. Ἡ στρωματογραφία ὁμως τῆς γομώσεως δηλοῖ ὅτι μόνον

εἰς νεωτέραν ἐποχὴν ἐχρησιμοποιήθη ἐκ νέου ἢ αἴθουσα ὡς ὄστοφυλάκιον.

Τέλος, ἡ κατασκευή τῆς κλίμακος τοῦ βάνου ἐρμηνεύει κατὰ τίνα τρόπον ἐπεκεινῶναι ἢ αἴθουσα αὕτη μὲ τὸν κυρίως ναὸν διὰ τῆς καταπακτῆς τοῦ δαπέδου. Σημειωτέον ὅτι ἡ καταπακτὴ αὕτη εὐρίσκεται ἀκριβῶς ὑπὸ τὴν θέσιν μεγάλης πλαγίας θύρας τοῦ ναοῦ, νῦν τετοιχισμένης. Ἄλλ' ἢ ὑπαρξίς τῆς νεκρικῆς αἰθούσης, τῆς κλίμακος καὶ τῆς μετὰ τοῦ ναοῦ ἐπικοινωνίας παρουσιάζουν σειρὰν προβλημάτων τὰ ὅποια συνδέονται καὶ μὲ τὴν διαμόρφωσιν τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ ναοῦ, ἣτις παρουσιάζει ἱκανὰς ἰδιορρυθμίας. Ταῦτα θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν εἰδικώτερον ἐν καιρῷ.

4A. ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΒΑΣΙΛΙΚΗΝ ΤΟΥ ΙΛΙΣΣΟΥ

Κατὰ γενομένης ἐφέτος μικρὰς ἐρευνητικᾶς ἐργασίας διηυκρινήθη, ὅτι οἱ ἐν ΠΑΕ 1948 παρένθ. πίν. ἐν τῷ νοτίῳ παστοφορίῳ σημειούμενοι ὡς παρὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν προβάλλοντες λίθοι, οἵτινες ἠρμηνεύθησαν ἐν Cahiers Archéologiques V, 1950, σ. 71, εἰκ. 5-7, ὡς παραστάδες, ἦσαν τυχαίως ἐρριμμένοι λίθοι, οἵτινες λόγῳ τοῦ κανονικοῦ σχήματος αὐτῶν παρεῖχον τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ἦσαν τμήμα τοῦ θεμελίου.

EMMANOYHA XATZHAKHS

5. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΠΡΟΦΗΤῃ ΗΛΙΑ, ΥΜΗΤΤΟΥ

Δαπάναις καὶ πάλιν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἐπανελήφθησαν κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος αἱ ἐν τῷ Προφήτῃ Ἡλίᾳ τοῦ Ὑμηττοῦ ἀνασκαφαί, αἵτινες ἐφέτος ἐκτελεσθεῖσαι εἰς εὐρύτεραν κλίμακα ἐπεξετάθησαν καὶ ἐν τοῖς περίξ' ἔσχον δὲ τὰ κάτωθι ἀποτελέσματα:

A. Παρὰ τὴν κατὰ χώραν δηλαδὴ εὐρεθεῖσαν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος βάσιν τοῦ κίονος-στύλου τῆς βορειοδυτικῆς γωνίας τοῦ ἱεροῦ (βλ. ΠΑΕ 1949 σελ. 64 εἰκ. 10) ἡ πρὸς ἀνατολὰς αὐτῆς πλάξ ἡ ἐκληφθεῖσα ὡς στήριγμα τῆς βάσεως, ἀποκαλυφθεῖσα πλήρως εὐρέθη ἔχουσα τὴν αὐτὴν κατασκευὴν μετὰ τῆς παρακειμένης καὶ κατὰ τι μικρότερα. Ἡ ἰσοῦψὴς ὁμῶς